

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl: 5, Sayı:20, Eylül 2019, s. 344-360

Dr. Abdullah GÖKDEMİR

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi, agokdemir@mu.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Bayram POLAT

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi, bayrampolat@ohu.edu.tr

1924 İLE 2005 YILLARI ARASINDAKİ SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA YER ALAN HUKUK KONULARININ İNCELENMESİ*

Özet

Bu araştırmanın amacı 1924 ile 2005 yılları arasındaki Sosyal Bilgiler öğretim programlarında yer alan hukuk konularının incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda 1924'den 2005'e kadar olan ilkokul, ortaokul ve ilköğretim Sosyal Bilgiler öğretim programları incelenmiştir. Bu programlarda hukuk konularının yer aldığı dersler ve bu derslerin haftalık ders saatleri, üniteler ve programlarda yer alan amaçlar tespit edilmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni, veri toplama tekniği olarak da doküman analizi kullanılmıştır. Doküman analizi yöntemiyle toplanmış olan veriler, betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucunda 1924'den 2005'e kadar olan ilkokul, ortaokul, ilköğretim Sosyal Bilgiler öğretim programı ve Sosyal Bilgiler dersinin kapsamına giren tarih, coğrafya, yurt bilgisi derslerinin programları incelendiğinde hukukla ilgili konuların ve kavramların yer aldığı, aynı zamanda yıllar içerisinde ünitelerin ve amaçların dağılımı değişse de içeriğin birbirine yakın olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler öğretimi, öğretim programı, hukuk

* Bu çalışma birinci yazarın Niğde Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde yaptığı yüksek lisans tezinden uyarlanmıştır.

THE INVESTIGATION OF LAW SUBJECTS IN SOCIAL STUDIES CURRICULA BETWEEN 1924-2005

Abstract

The purpose of this study is to investigate the law subjects found in social studies curricula between 1924-2005. For this purpose, curricula of social studies in primary and secondary schools were analyzed in detail. The subjects containing law subjects, weekly hours of those lectures, units and targets of lectures were determined. Case study was selected for this study. For data collection tool, document analysis was used. Those data gathered from document analysis were analyzed via descriptive analysis method. As a result of the study, law subjects were found in social studies curricula especially in history, geography and citizenship courses. Also, in spite of units and targets of subjects have changed in years, contents of the courses have remained the same.

Keywords: Social studies teaching, teaching program, law.

GİRİŞ

İnsan sosyal bir varlık olarak toplumsal ortam içerisinde yaşamaktadır. Birlikte yaşamın zorunlu bir sonucu olarak, ilişkilerin düzen içerisinde yürütülmesi amacıyla çözüm arayışı olarak sosyal bilimler ortaya çıkmıştır. Sosyal bilimlerin ve disiplinlerinin ortaya çıkması sonucunda bunların bireylere aktarımı da Sosyal Bilgileri ortaya çıkarmıştır. Bilgili'ye (2008) göre sosyal bilimlerin verileri, Sosyal Bilgiler ders programının konularıdır. Sosyal Bilgiler dersinde işlenen bütün konulara ait bilgiler, sosyal bilimciler tarafından yapılan araştırmalar sonucu elde edilmiş verilerdir.

Yarının insanını yetiştirmede ve bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirmesinde büyük etkiye sahip olan Sosyal Bilgiler dersi, içerisinde sosyal bilimleri ve vatandaşlık konularını yansıtarak bireyi toplumsal yaşama hazırlayan bir yapıya sahiptir. Tarih, Coğrafya, Sosyoloji, Felsefe, Siyaset bilimi, Hukuk gibi Sosyal bilimler, Sosyal Bilgiler dersi içerisinde yer almaktadır. Bu bilimlerin içerisinde barındıran Sosyal Bilgiler dersi bireyi hayatın ilk basamağından yani ilköğretim düzeyinden çağın gereklerine ve bulunulan dönem içerisinde meydana gelen gelişmelere göre toplumsal hayata hazırlamaktadır. Eğitim süreci içerisinde bireyin bir yandan kendi benlik yapısını korurken aynı zamanda topluma katkıda bulunma sorumluluğunu üstlenmiş kişiler olması beklenmektedir. Bu bağlamda Sosyal Bilgiler dersinin amacı, etkin ve sorumluluk bilinci gelişmiş vatandaş yetiştirmektir (MEB, 2005). Etkin bir vatandaş ise; devlete karşı hak ve sorumluluklarını bilen, kültürel değerlerine sahip çıkan aynı zamanda gelişim ve değişimlere açık, seçme ve seçilme hakkı, eğitim hakkı gibi hak ve özgürlüklerini kullanabilen vasıflara sahip kişi demektir (Oğuz, 2013, Kara ve Tangülü, 2017).

Toplum içinde yaşayan bireylerin ihtiyaçlarıyla, toplumun beklentileri arasındaki dengeyi sağlamada, bireylere gerekli bilgi, beceri ve tutumları kazandırma açısından sosyal bilimlere önemli

görevler düşmektedir (Dönmez, 2003). Bu bağlamda özellikle toplum-birey dengesini sağlamada toplumsal düzenin oluşturulması ve bireylerin bu aşamada hak ve sorumluluklarının bilincinde olması açısından bir sosyal bilim olarak hukuk eğitiminin Sosyal Bilgiler kapsamında ne derece yer aldığı önem arz etmektedir.

Eğitim-öğretim faaliyetlerinin temelini oluşturan programlar ve dersler, çeşitli amaçlar doğrultusunda, bireyleri yetiştirmektedirler. Bu derslerden biri olan ve amacı, hak ve görevlerinin bilincinde, aktif, sorumlu vatandaş yetiştirmek olan Sosyal Bilgiler öğretimi, içinde birçok disiplini barındırmaktadır(Öztürk, 2012). Sosyal bilimlerin disiplinleri, eğitim programlarımızın içerisinde her dönem yerini almıştır. Özellikle, tarih, coğrafya ve vatandaşlık (yurttaşlık) bilgisi derslerinin yer aldığı, Sosyal Bilgiler öğretim programında, cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren sosyal bilimlerin disiplinlerine rastlamak mümkündür (Safran, 2008). Bu disiplinlerin hangi süreçlerde, hangi ağırlıkta ve içerikle verildiği ise etkili vatandaş tanımının şekillenmesinde etkili olmuştur. Dolayısıyla vatandaşlığın önemli bir unsuru olarak hukuk bilincinin bireylere öğretim programlarında nasıl sunulduğu bir vatandaşlık modelini ortaya koyabilmektedir. Tangülü'ne (2018) göre de ülkeler, eğitim sistemlerini oluştururken, istenilen vatandaş modelini ortaya koymayı hedeflemektedirler. Eğitim aracılığıyla devletler, tüm halkın düşünce ve değer yargılarının bir erime potası içinde kaynaştırılıp bütünleştirilmesini gerçekleştirme amacına yönelir. Bundan dolayı devletler eğitimin tüm aşamalarında kendi ideolojilerini aktarırlar. Bu hususta da özellikle Sosyal Bilgiler gibi dersler etkili araç olarak kullanılabilir.

Sosyal Bilgiler dersinin en temel amaçlarından bir tanesinin de vatandaş yetiştirmek olması nedeniyle, vatandaşlık konuları, Sosyal Bilgiler öğretim programı içerisinde her zaman yerini almıştır (Ertürk, Gökdemir ve Daşdemir, 2012).

Bu çalışmada, 1924 yılından günümüze Sosyal Bilgiler öğretim programı üzerine daha önce yapılmış olan bilimsel çalışmalardan farklı olarak hukuk konularını belirlenmesi ele alınmıştır. Bu çalışmada, Sosyal Bilgilerin en önemli amaçlarından biri olan, bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirmesine yardımcı olmak ve toplumsal düzen içerisinde istenilen vatandaş yetiştirmek olduğundan Sosyal Bilgilerle iç içe olan sosyal bilimlerin disiplinlerinden bir tanesi olan hukukla ilgili konular ele alınmıştır. Bu doğrultuda araştırmanın amacı, 1924 ile 2005 yılları arasında yapılmış ilköğretim, ortaokul ve ilköğretim Sosyal Bilgiler öğretim programlarında yer alan hukuk konularını çeşitli boyutlarıyla incelemektir. Bu amaç doğrultusunda hukuk konularının yer aldığı,

- Dersler ve haftalık ders saatlerinin,
- Ünitelerin,
- 1924-2005 yılları arasında yapılmış olan Sosyal Bilgiler öğretim programı ve bu kapsama giren derslerin öğretim programlarında yer alan amaçların dağılımı nasıldır?

YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, veri toplama süreci ve veri analizine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Araştırmanın amacı doğrultusunda, araştırmanın yöntemi nitel araştırma modellerinden durum çalışması olarak belirlenmiştir. Araştırmada durum çalışması kullanılmasının temel nedeni, var olan durumunun bu yöntemle derinlemesine incelenebilmesidir. Kazak'a (2001) göre, toplumsal bir birimin geçmişini, şimdiki durumunu ve çevreyle ilişkisel özelliklerini oldukça ayrıntılı bir biçimde incelenmesi, durum çalışması yöntemi ile yapılabilir. Bu araştırmada durum çalışması yönteminin seçilmesinin başka bir nedeni de, araştırma konusunun doğal ortamında ve birden fazla veri kaynağına dayandırılarak incelenmesidir.

Veri Toplama Süreci

Araştırmanın amacında da belirtildiği üzere, bu çalışmada, 1924 yılından 2005 yılına kadar yapılmış olan ilköğretim, ortaokul ve ilköğretim Sosyal Bilgiler öğretim programlarında yer alan hukuk konuları incelenmiştir. Araştırmanın veri toplama yöntemi olarak nitel veri toplama yöntemlerinden doküman analizi tercih edilmiştir. Yıldırım ve Şimşek'e (2011) göre, doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Nitel araştırmada, doküman analizi, tek başına bir veri toplama yöntemi olabileceği gibi diğer veri toplama yöntemleri ile birlikte de kullanılabilir.

Çalışmanın amacı doğrultusunda, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Talim Terbiye Kurulu başta olmak üzere birçok kurumdan ilgili öğretim programları temin edilmiştir. Elde edilen dokümanlar incelenerek analiz edilmiştir. Sosyal Bilgiler öğretimi ile ilgili elde edilen 1924' den 2005 yılına kadar yapılmış programlar Tablo 1'de verilmiştir. Tablo 1'deki ilk mektep/ilköğretim, orta mektep/ortaokul ve ilköğretim programlarından hukuk konularıyla ilgili dersler, konular, ders amaçları ve varsa yönergeler kronolojik sıra takip edilerek taranmıştır.

Tablo 1. İncelenen ilk mektep/ilköğretim, orta mektep/ortaokul ve ilköğretim programları

(1340) 1924 İlk Mekteplerin Müfredat Programı	1931-32 Orta Mektep Müfredat Programı
1926 İlk Mekteplerin Müfredat Programı	1938 Orta Okul Programı
1930 İlk Mektep Müfredat Programı	1949 Orta Okul Programı
1936 İlkokul Programı	1962 Orta Okul Programı
1948 İlkokul Programı	1970-71 Orta Okul Programı
1962 İlkokul Program Taslağı	1973 Orta Okul Sosyal Bilgiler, Fen Bilgisi ve Matematik Müfredat Programı
1968 İlkokul Programı	1995 Ortaokul Programı
1969 İlkokul Programı	
1998 İlköğretim Okulu Programı	
2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı	

Veri Analizi

Doküman analizi yöntemiyle toplanmış olan veriler, betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Yıldırım ve Şimşek'e (2011) göre, betimsel analiz, çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilmiş verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içeren bir nitel veri analiz türüdür. Bu aşamada betimsel analizle alandan toplanmış ve henüz işlenmemiş durumda bekleyen veri seti, ayıklama, özetleme ve dönüştürme işlemlerinden geçirilmiştir.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde alt amaçlar doğrultusunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Araştırmanın birinci alt problemi olan "1924-2005 yılları arasında yapılmış olan Sosyal Bilgiler öğretim programı ve bu kapsama giren derslerin öğretim programlarındaki hukuk konularının yer aldığı dersler ve haftalık ders saatlerinin dağılımı nasıldır?" sorusuna ilişkin elde edilen bulgular Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. 1924-2005 yılları arasında yapılmış olan Sosyal Bilgiler öğretim programı ve Sosyal Bilgiler programı kapsamına giren dersler ve haftalık ders saatlerinin dağılımı

	İlkokul Programı					Ortaokul Programı					İlköğretim Programı			
	1924	1926	1930	1936	1948	1962	1968	1931-32	1938	1949	1970-71	1995-97	1998	2005
Musahabat-1 Ahlakiye	Birinci sınıf	1												
	İkinci sınıf	1												
	Üçüncü sınıf	1												
Malumat-1 Vataniye	Dördüncü sınıf	1												
	Beşinci sınıf	1												
Yurt Bilgisi	Birinci sınıf							1		1				
	İkinci sınıf							1	1	1				
	Üçüncü sınıf							1	1	1				
	Dördüncü sınıf		2	2	2	2								
	Beşinci sınıf		2	1	1	1								
Toplum ve Ülke İncelemeleri Dersi	Dördüncü sınıf					6								
	Beşinci sınıf					5								
Sosyal Bilgiler	Birinci sınıf										5			
	İkinci sınıf										5			
	Üçüncü sınıf										4			
	Dördüncü sınıf						6						3	3
	Beşinci sınıf						5						3	3
	Altıncı sınıf												3	3

1924 İle 2005 Yılları Arasındaki Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Yer Alan Hukuk Konularının İncelenmesi

		3	4
	Yedinci sınıf		
Vatandaşlık Bilgileri	Sekizinci sınıf	3	
Vatandaşlık ve İnsan Hakları	Yedinci sınıf		1
	Sekizinci sınıf		1

Tablo 2 incelendiğinde, 1924-2005 yılları arasında yapılmış olan Sosyal Bilgiler öğretim programı ve bu kapsama giren derslerin öğretim programlarındaki hukuk konularının yer aldığı dersler ve derslerin haftalık ders saatleri görülmektedir. Tabloya göre 1924 programında “Musahabat-ı Ahlakiye” adlı dersin 1., 2. ve 3. sınıflarda haftada birer saat, “Malumat-ı Vataniye” adlı dersin ise 4. ve 5. sınıflarda haftada birer saat olarak programda yer aldığı görülmektedir. 1926-1968 yılları arasında yapılan programların hiç birinde 1., 2. ve 3. sınıflarda hukuk konusunu içeren bir ders yer almazken, aynı yıllarda 4. ve 5. sınıflarda “Yurt Bilgisi” adlı derste hukuk konularının yer aldığı görülmektedir. Bununla birlikte, 1931, 1938 ve 1949 yıllarında yapılmış olan ilköğretim programlarında ise 1., 2. ve 3. sınıflarda Yurt Bilgisi derslerinde haftada birer saat hukuk konuları işlenmiştir.

1962 ve 1968 programlarında hukuk konusunun yer aldığı dersler incelendiğinde 4. sınıflarda haftada 6 saat, 5. sınıflarda ise haftada 5 saatlik dersin yer aldığı görülmektedir. Hukuk konuları “Sosyal Bilgiler” dersi adı altında ilk defa 1968 yılında 4. ve 5. sınıf programlarında yer almıştır. Hukuk konularını içeren “Sosyal Bilgiler” dersi 1970-71 programında 1. ve 2. sınıflarda haftada beşer saat ve 3. sınıflarda haftada 4 saat olarak programa konulmuştur.

1995-97 programında hukuk konusu içeren “Vatandaşlık Bilgileri” dersi ilk defa sekizinci sınıf düzeyinde yer almıştır. 1995 yılından önce hazırlanan diğer programlarda ise sekizinci sınıflarda hukuk konusunu içeren bir dersin olmadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte 1998 programında 4. sınıftan itibaren 8. sınıfa kadar mevcut derslerde hukuk konularının yer aldığı görülmektedir. Bu sınıflarda hukuk konusunu içeren hangi derslerin okutulduğu incelendiğinde 4. sınıftan 7. sınıfa kadar Sosyal Bilgiler, 7. ve 8. sınıflarda Sosyal Bilgiler dersi dışında “Vatandaşlık ve İnsan Hakları” dersleri olduğu belirlenmiştir.

2005 yılında yeniden yapılanma süreciyle birlikte ilköğretim programlarında köklü değişiklikler yapılmıştır. 2005 programında hukuk konularının yer aldığı ders ve haftalık ders saati incelendiğinde konuların 4. sınıftan 7. sınıfa kadar “Sosyal Bilgiler” dersi kapsamında ele alındığı görülmektedir. Sosyal Bilgiler ders saatlerine bakıldığında 4., 5. ve 6. sınıflarda haftada 3 ders saati, 7. sınıflarda 4 ders saati olarak yer aldığı görülmektedir. 2005 yılı 8. sınıf ders programlarında ise hukuk konularına yer verilmediği görülmektedir.

Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde 1924, 1931, 1938, 1949 ve 1970-71 programlarında 1., 2. ve 3. sınıflarda hukuk konusunu içeren derslere yer verilirken diğer programlarda belirtilen sınıflarda hukuk konularının işlendiği derslerin olmadığı belirlenmiştir. Programlarda hukuk konusu içeren 6., 7. ve 8. sınıf derslerinin olmadığı gözlemlenmiştir. 1998 ve 2005 programlarında Sosyal Bilgiler dersinde 4., 5., 6. ve 7. sınıflarda hukuk konularının yer aldığı görülmektedir.

Araştırmanın ikinci alt problemi olan “1924-2005 yılları arasında yapılmış olan Sosyal Bilgiler öğretim programı bu program kapsamına giren derslerin öğretim programlarında yer alan ünitelerin dağılımı nasıldır?” sorusuna ilişkin elde edilen bulgular Tablo 3’de yer almaktadır.

Tablo 3. 1924-2005 yılları arasında yapılmış olan Sosyal Bilgiler öğretim programı ve Sosyal Bilgiler programı kapsamına giren derslerin öğretim programlarında yer alan üniteler

Üniteler	İlkokul Programı					Ortaokul Programı					İlköğretim Programı					
	1924	1926	1930	1948	1962 (taslak)	1968	1974	1995	1932	1938	1949	1962	1970	1995 (vatandaşlık)	1998	2005
Ailede ve okulda hayat	X	X	X	X	X		X				X	X	X	X	X	X
İnsan ve toplum hayatı	X	X	X	X	X		X				X	X	X	X	X	X
Yerel yönetimlerin görev ve işleyişi	X	X	X						X	X	X	X				X
Yerel yönetimlerde hayat	X	X	X	X	X	X	X				X	X				
Yurdumuzda hayat					X	X	X	X								
Vatan millet ve hükümet	X	X	X	X	X				X		X	X		X	X	
Vatandaşların hak ve ödevleri	X	X	X						X	X	X	X		X	X	X
Hükümetin görevleri ve işleyiş mekanizması	X	X	X	X					X	X						
Hükümet ve vatandaşa yardımcı Sosyal kurumlar	X	X	X	X	X				X	X	X	X	X			X
Cumhuriyet	X	X	X			X	X		X	X			X	X	X	
Demokrasi				X	X			X	X	X	X	X	X	X	X	
Trafik kuralları					X							X	X			
Yurdumuzun idaresi ve Türkiye cumhuriyeti	X	X	X	X	X											
Anayasamız ve kanunlar	X				X			X	X	X				X	X	X
Yasama, yürütme, Yargı organları								X	X	X	X	X		X		X
İnsan hakları															X	X
Temel hak ve özgürlükler	X			X					X	X	X	X		X	X	X
Toplum ve ahlak kuralları	X	X	X												X	
Devletin görevleri	X			X						X						

Tablo 3’de, 1924-2005 yılları arasında yapılmış olan Sosyal Bilgiler öğretim programı ve Sosyal Bilgiler programı kapsamına giren derslerin öğretim programlarında yer alan ünitelerin dağılımı görülmektedir. Programlarda yer alan toplam ünite sayısı 190 olarak belirlenmiş ancak araştırmada verilerin analizi aşamasında güvenilirlik ve geçerlilik sağlamak amacıyla ünitelerden kategoriler oluşturulmak suretiyle 19 başlık altında toplanmıştır.

Tablo 3’deki veriler incelendiğinde 1924, 1926, 1930, 1949 ve 1962 yıllarında hukuk konularıyla ilgili, “Ailede ve okulda hayat, İnsan ve toplum hayatı, Yerel yönetimlerin görev ve işleyişleri, Yerel

yönetimlerde hayat, Vatan millet ve hükümet, Vatandaşların hak ve ödevleri, Hükümetin görevleri ve işleyiş mekanizması, Hükümet ve vatandaşa yardımcı sosyal kurumlar” gibi ünitelerin yer aldığı görülmüştür.

“Ailede ve okulda hayat, İnsan ve toplum hayatı” ünitelerine 1932, 1938, 1968 ve 1995 programlarında yer verilmezken diğer yıllarda hazırlanan programlarda bu ünitelerin yer aldığı tespit edilmiştir. “Yerel yönetimlerin görev ve işleyişi” ünitelerine 1924, 1926, 1930, 1932, 1938, 1949, 1962 (ortaokul) ve 2005 programlarında yer verilirken diğer yıllarda bu ünitenin yer almadığı görülmektedir. “Yerel yönetimlerde hayat” ünitesine ise 1932, 1938, 1970, 1998, 2005 programlarında ve 1995 vatandaşlık programında yer verilmezken diğer yıllarda bu ünitenin yer aldığı belirlenmiştir. “Yurdumuzda hayat” ünitelerine 1962 (taslak), 1968, 1970, 1995 programlarında yer verilirken diğer yıllarda bu ünitelerin yer almadığı tespit edilmiştir.

“Vatan, millet, hükümet” ünitesine 1938, 1968, 1970, 1974, 1995, 2005 programlarında yer verilmediği ancak bu ünitenin diğer yıllarda yer aldığı, “Vatandaşlık hak ve ödevleri” ünitesine de 1948, 1962 (ortaokul), 1968, 1970, 1974, 1995 programlarında yer verilmezken diğer yıllarda bu ünitenin programda yer aldığı belirlenmiştir. “Hükümetin görevleri ve işleyiş mekanizması” ünitesinin 1924, 1926, 1930, 1932, 1938, 1948 programlarında yer aldığı ancak diğer yıllarda yer almadığı, “Yurdumuzun idaresi ve Türkiye Cumhuriyeti” ünitesine 1924, 1926, 1930, 1948, 1962 (taslak) programlarında yer verilirken diğer yıllarda yer verilmediği, “Trafik kuralları” ünitelerine 1949, 1962, 1995 (vatandaşlık) programlarında yer verilirken diğer yıllarda ise yer verilmediği, “Toplum ve ahlak kuralları” ünitesine 1924, 1926, 1930 ve 1998 programlarında yer verilirken diğer yıllarda yer verilmediği, “Devletin görevleri” ünitesine 1924, 1938, 1948 yıllarında yer verilirken diğer yıllarda yer verilmediği, “İnsan hakları” ünitelerine 1998 ve 2005 programlarında yer verilirken diğer yıllarda yer verilmediği belirlenmiştir.

“Vatandaşların hak ve ödevleri” ünitesine 1948, 1962 (taslak), 1968, 1970 programlarında yer verilmezken diğer programlarda yer verildiği, “Hükümet ve vatandaşa yardımcı sosyal kurumlar” ünitesine 1968, 1974, 1995, 1998 programlarında yer verilmezken diğer programlarda yer verildiği, “Cumhuriyet” ünitesine 1948, 1949, 1962, 1995 (ilkokul), 2005 programlarında yer verilmezken diğer yıllarda yer verildiği, “Demokrasi” ünitesine 1924, 1926, 1930, 1968, 1974, 2005 programlarında yer verilmezken diğer yıllarda yer verildiği, “Anayasamız ve kanunlar” ünitelerine 1926, 1930, 1948, 1949, 1962 (ortaokul), 1968, 1970 yıllarında yer verilmezken diğer yıllarda yer verildiği belirlenmiştir. Ayrıca “Yasama, yürütme, yargı organları” ünitelerine 1932, 1938, 1949, 1962 (ortaokul), 1995 ve 2005 programlarında yer verilirken diğer yıllarda yer verilmediği, “Temel hak ve özgürlükler” ünitesine ise 1924, 1932, 1938, 1948, 1949, 1962 (ortaokul), 1995 (vatandaşlık), 1998 ve 2005 programlarında yer verilirken diğer yıllarda yer verilmediği belirlenmiştir.

Elde edilen veriler incelendiğinde 1968, 1970, 1974, 1995 (ilkokul) programlarında yer alan ünitelerin dağılımının diğer yıllara göre az olduğu belirlenmiştir. 1968, 1970, 1974, 1995(ilkokul) programlarının dışındaki diğer programlarda ünitelerin dağılımlarının bir birine çok yakın olduğu

belirlenmiştir. Ayrıca veriler incelendiğinde “Ailede ve okulda hayat, İnsan ve toplum hayatı, Hükümet ve vatandaşa yardımcı Sosyal kurumlar” ünitelerinin yıllara göre dağılımına bakıldığında en fazla yer alan üniteler olduğu belirlenmiştir.

Araştırmanın üçüncü alt problemi olan “1924-2005 yılları arasında yapılmış olan Sosyal Bilgiler öğretim programı ve bu program kapsamına giren derslerin öğretim programlarında yer alan amaçların dağılımı nasıldır?” sorusuna ilişkin elde edilen bulgular Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. 1924-2005 yılları arasında yapılmış olan Sosyal Bilgiler öğretim programı ve Sosyal Bilgiler programı kapsamında yer alan derslerin amaçlarının dağılımı

Amaçlar	İlkokul Programı						Ortaokul Programı					İlköğretim Programı	
	1924	1926	1930	1936	1948	1962 (taslak)	1968	1949	1962	1970	1995 (vatandaşlık)	1998	2005
Türkiye Cumhuriyeti’ nin vatandaşı olarak hak ve vazifelerini tanımak	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Cumhuriyet rejiminin üstünlüğünü bilmek ve devlet teşkilatı hakkında bilgi sahibi olmak		X	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X
Toplumun ahlaki ve hukuki değerlerini kavramak ve özümsemek	X	X	X		X	X	X		X	X	X	X	X
Devlet ve millet bilincinin farkında olmak			X	X	X	X	X	X	X	X		X	X
Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı olmak				X	X		X	X	X	X		X	X
Kanunlara uyan ve medeni vazifelerini yerine getiren				X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Türkiye cumhuriyetinin milli, demokratik laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğunu bilen						X	X					X	X
Vatanını ve milletini seven, Devletin ve milletin bölünmez bütünlüğünü kabul eden		X	X	X	X	X	X		X	X	X	X	X
İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik ve cumhuriyet kavramlarını bilen						X	X					X	X
Birey toplum ilişkilerinin farkında olmak, ahlaki ve insani değer yargılarını bilmek						X	X	X	X			X	X
Evde, okulda ve toplumsal hayatta hak ve görevlerinin bilincinde olan						X	X			X		X	X
Toplum halinde yaşamının bilincini kavrar						X	X	X	X	X	X	X	X
İnsanlar arası ilişkileri üst düzeyde kavrama yetisini geliştirir								X	X			X	X

Millet olma bilincini kavramış ve yaşadığı toplumun değer yargılarını bilen	X	X		X	X	X	X		X	X	X
Devlet ve vatandaş ilişkilerini kavrayabilen									X	X	
Kanunlar önünde, din, dil, ırk, cinsiyet ayrımı gözetmeden herkesin eşit olduğunu bilen				X	X				X	X	
Devlet, yurt ve millet sevgisini kavrar		X	X	X	X	X	X		X	X	

Tablo 4 incelendiğinde 1924-2005 yılları arasında yapılmış olan Sosyal Bilgiler öğretim programı ve Sosyal Bilgiler programı kapsamına giren derslerin öğretim programlarında yer alan amaçların dağılımı görülmektedir. Programlarda yer alan amaçlar incelenmiş, verilerin analizinin daha güvenilir ve geçerli olmasını sağlamak için kategoriler oluşturularak 17 madde halinde ele alınmıştır. Genelde amaçların Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşı olarak hak ve vazifelerini tanımak, Cumhuriyet rejiminin üstünlüğünü bilmek ve devlet teşkilatı hakkında bilgi sahibi olmak, Toplumun ahlaki ve hukuki değerlerini kavramak ve özümsemek, Vatanını ve milletini sevmek, Devletin ve milletin bölünmez bütünlüğünü kabul etmek, Devlet ve millet bilincinin farkında olmak gibi maddelerden oluştuğu gözlemlenmiştir. 1924-2005 yılları arasında yapılmış olan Sosyal Bilgiler öğretim programı ve Sosyal Bilgiler programı kapsamına giren derslerin öğretim programlarında yer alan amaçları incelendiğinde;

“Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşı olarak hak ve vazifelerini tanımak” amacının, hazırlanan bütün programlarda yer aldığı görülmüştür. “Cumhuriyet rejiminin üstünlüğünü bilmek ve devlet teşkilatı hakkında bilgi sahibi olmak” amacının, 1924 ve 1962 (taslak) programında yer almadığı, “Toplumun ahlaki ve hukuki değerlerini kavramak ve özümsemek” amacının 1936 ve 1949 programlarında yer almadığı, “Devlet ve millet bilincinin farkında olmak” amacının 1924, 1926, 1995 (vatandaşlık) programlarında yer almadığı, “Vatanını ve milletini seven, Devletin ve milletin bölünmez bütünlüğünü kabul eden” amacının 1924 ve 1949 programlarında yer almadığı, “Kanunlara uyan ve medeni vazifelerini yerine getiren” amacının 1924, 1926, 1930 programlarında yer almadığı, “Millet olma bilincini kavramış ve yaşadığı toplumun değer yargılarını bilen” amacının 1924, 1936, 1948, 1970 programlarında yer almadığı, “Devlet, yurt ve millet sevgisini kavrar” amacının 1924, 1926, 1930, 1970, 1995 (vatandaşlık) programlarında yer almadığı, “Toplum halinde yaşamının bilincini kavrar” amacının 1924, 1926, 1930, 1936, 1948 programlarında yer almadığı, “Atatürk ilke ve inkılâplarına bağlı olmak” amacının 1924, 1926, 1930, 1962 (taslak), 1995 (vatandaşlık) programlarında yer almadığı diğer yıllarda yapılan programlarda yer aldığı belirlenmiştir. Ayrıca “Türkiye cumhuriyetinin milli, demokratik laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğunu bilen, İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik ve cumhuriyet kavramlarını bilen, Kanunlar önünde, din, dil, ırk, cinsiyet ayrımı gözetmeden herkesin eşit olduğunu bilen” amaçlarının 1962 (taslak), 1968, 1998 ve 2005 programlarında yer aldığı diğer yıllarda yer almadığı, “Devlet ve vatandaş ilişkilerini kavrayabilen” amacının 1998 ve 2005 programında yer alıp diğer yıllardaki programlarda yer almadığı, “İnsanlar arası ilişkileri üst düzeyde kavrama yetisini

geliştirir” amacının 1949, 1962 (ortaokul), 1998 ve 2005 programında yer aldığı diğer programlarda yer almadığı, “Birey toplum ilişkilerinin farkında olmak, ahlaki ve insani değer yargılarını bilmek” amacının 1949, 1962, 1968, 1998 ve 2005 programlarında yer aldığı diğer yıllarda yer alamadığı, “Evde, okulda ve toplumsal hayatta hak ve görevlerinin bilincinde olan amacının 1962 (taslak), 1968, 1970, 1998 ve 2005 programında yer aldığı diğer programlarda yer almadığı görülmüştür.

Elde edilen bütün veriler incelendiğinde 1924, 1926, 1930, 1936, 1948 ve 1995 (vatandaşlık) programlarının belirlenen amaç sayılarının diğer yıllardan daha düşük olduğu belirlenmiştir. 1962, 1968, 1998 ve 2005 yıllarının verileri incelendiğinde belirlenen amaç sayılarının en fazla olduğu programların bu programlar olduğu görülmüştür. Ayrıca 1924 programı sadece bir amaç cümlesinin varlığından dolayı belirlenen amaçlar içerisinde en az sayıyı karşılayan program olmuştur. 1998 ve 2005 ilköğretim programları belirlenen amaçların tamamını karşılamıştır. Belirlenen amaçlar içerisinde “Türkiye Cumhuriyeti’nin vatandaşı olarak hak ve vazifelerini tanımak” maddesinin 1924 den 2005’ e kadar yapılan bütün programlarda yer aldığı görülmüştür. Ayrıca “Türkiye Cumhuriyeti’nin vatandaşı olarak hak ve vazifelerini tanımak, Cumhuriyet rejiminin üstünlüğünü bilmek ve devlet teşkilatı hakkında bilgi sahibi olmak, Toplumun ahlaki ve hukuki değerlerini kavramak ve özümsemek, Vatanını ve milletini sevmek, Devletin ve milletin bölünmez bütünlüğünü kabul etmek, Devlet ve millet bilincinin farkında olmak” maddelerinin programlar içerisinde en fazla yer bulan maddeler olduğu görülmüştür.

Sonuç ve Öneriler

İlkokul Sosyal Bilgiler öğretim programı kapsamına giren derslerin hukuk konularıyla ilgili ders ve ders saatleri, ünite, amaçları belirlendiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır: Sosyal Bilgiler programı kapsamına giren Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi derslerinin içerisinde yer alan hukuk konuları incelendiğinde 1924, 1926, 1930, 1936, 1948 ilkokul programları içerisinde sadece yurt bilgisi dersleri kapsamında hukuk konularının varlığı tespit edilmiş diğer derslerde hukukla ilgili konulara rastlanmamıştır. 1962 ilkokul program taslağı içerisinde toplum ve ülke incelemeleri dersinde, 1968 ilkokul programında ise Sosyal Bilgiler dersinde hukukla ilgili konulara rastlanmamıştır.

İlkokul Sosyal Bilgiler programı kapsamına giren derslerin hukukla ilgili üniteleri incelenmiştir. İnceleme neticesinde 1924, 1926, 1930, 1948 ilkokul programındaki derslerin hukukla ilgili ünitelerinin birbirine içerik bakımından çok benzediği belirlenmiş 1926 ve 1930 ilkokul programı derslerinin hukukla ilgili ünitelerinin aynı olduğu görülmüştür. 1962 tarihli taslak program ile 1968 programı ve 1968den sonraki 1970, 1995 ilkokul programları kapsamındaki derslerinde hukukla ilgili ünitelerinin içerik bakımından çok benzer olduğu tespit edilmiştir. 1962 taslak programda yer alan toplum ve ülke incelemeleri dersinin ünitelerinde diğer ilkokul programlarından farklı olarak trafik kuralları isimli ünitenin yer aldığı tespit edilmiştir. İlkokul programı genel olarak değerlendirildiğinde hukukla ilgili ünitelerin aile, okul, toplum hayatı, yerel yönetimlerde hayat ve yerel yönetimlerin görevleri, Cumhuriyet rejimi, hükümet ve görevleri, vatandaşın görev ve sorumlukları, haklar ve ödevler gibi konular olduğu görülmüştür.

İlkokul Sosyal Bilgiler programı kapsamına giren hukukla ilgili dersler ve derslerin haftalık ders saatleri belirlenmiştir. 1924 programında Musahabat-ı Ahlakiye dersinin 1.,2. ve 3. sınıflarda haftada birer saat, Malumat-ı vataniye dersinin ise 4. ve 5. sınıflarda birer saat olarak verildiği tespit edilmiştir. Diğer ilkokul programlarından farklı olarak 1924 programında Sosyal Bilgiler kapsamına giren derslerden hukukla ilgili olan Musahabat-ı Ahlakiye dersinin 1.,2. ve 3. sınıflara verildiği görülmüştür. 1926, 1930, 1936, 1948 ilkokul programlarında hukukla ilgili olan Sosyal Bilgiler kapsamındaki yurt bilgisi dersinin 4. ve 5. sınıflarda okutulduğu belirlenmiştir. 1930, 1936, 1948 ilkokul programlarında bu ders 4. sınıflar için 2 saat, 5. sınıflar için ise 1 saat olarak verildiği görülmüştür. 1926 programında bu yıllardan farklı olarak her sınıf için 2 ders saati verildiği tespit edilmiştir. 1962 programı toplum ve ülke incelemeleri dersi ile 1968 programı Sosyal Bilgiler dersinin 4. ve 5. sınıflarda okutulduğu, ders süreleri olarak da 4. sınıflar için 6 saat, 5. sınıflar için 5 saat verildiği tespit edilmiştir.

İlkokul programlarında hukukla ilgili amaçlar incelendiğinde 1924 programında sadece Muhasabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye derslerinin girişinde bir amaç cümlesinin olduğu tespit edilmiştir. 1926 ve 1930 programlarında yer alan Yurt Bilgisi dersinin amaçlarının birebir aynı olduğu tespit edilmiştir. 1930 programında 4. ve 5. sınıf Yurt Bilgisi derslerinin neticesinde verilmek istenen amaçların sınıflar bazında ayrı ayrı verildiği görülmüştür. 1936 programında yer alan Yurt Bilgisi dersinin amaçlarının 1926 ve 1930 programında yer alan ders amaçlarından farklı olduğu belirlenmiş ancak amaçların içerik olarak çok fazla değişmediği görülmüştür. 1948 programı incelendiğinde 1924, 1926, 1930, 1936 programından farklı olarak milli eğitimin amaçlarının verildiği görülmüştür. 1948 programı yurttaşlık bilgisi dersinin amaçları incelendiğinde 1926, 1930, 1936 programlarından farklı olduğu görülmüştür ancak amaçların içerik olarak benzer olduğu tespit edilmiştir. 1962 ilkokul program taslağı incelendiğinde, program içerisinde milli eğitimin, ilköğretimin amaçlarının verildiği görülmüştür. 1962 programındaki milli eğitimin amaçları 1948 programındaki milli eğitimin amaçlarından farklı gibi görünse de içerik olarak aynı olduğu görülmüştür. 1962 ilkokul program taslağında yer alan milli eğitimin amaçlarına bakıldığında 1948 programından farklı olarak insan hakları kavramı ve devletin laik, sosyal bir hukuk devleti olduğunun bilinmesi şeklinde maddelerin eklendiği belirlenmiştir. 1962 ilkokul program taslağı toplum ve ülke incelemeleri dersinin amaçlarının diğer yıllardaki derslerin amaçlarından farklı olduğu ancak içeriğin yine diğer yıllardaki amaçlara yakın olduğu tespit edilmiştir. 1968 programında yer alan amaçlar incelendiğinde milli eğitimin ve ilköğretimin amaçlarının verildiği tespit edilmiştir. Bu amaçların 1962 program taslağında verilen amaçlar ile aynı olduğu görülmüştür. 1968 programında Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi derslerinin Sosyal Bilgiler adı altında birleştirildiği görülmüştür. Buna bağlı olarak da diğer ilkokul programlarından farklı olarak Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarının ilk defa verildiği görülmektedir. 1995 Sosyal Bilgiler programında yer alan amaçların 1968 programında yer alan amaçlar ile aynı olduğu görülmüştür.

1931-1932, 1938, 1949, 1962, 1970-1971, 1995-1997 yıllarında yayınlanmış olan ortaokul programları öğretim süresi 3 yıl olarak belirlenmiştir. Bu sebepten dolayı Sosyal Bilgiler

programlarında hukukla ilgili konuların yer aldığı dersler incelenirken derslerin 1., 2. ve 3. sınıflara göre dağılımlarına bakılmıştır.

Ortaokul programında Sosyal Bilgiler dersinin kapsamına giren hukukla ilgili konuları içeren derslere bakıldığı zaman Yurt Bilgisi (Vatandaşlık Eğitimi) ve Sosyal Bilgiler olduğu görülmüştür. Ortaokul Sosyal Bilgiler programı kapsamında yer alan ve hukuk konularını içeren derslerin haftalık ders saatleri, üniteleri, amaçları belirlendiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Sosyal Bilgiler programı kapsamına giren Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi derslerinde yer alan hukuk konuları incelendiğinde 1931-1932, 1938, 1949, 1962 yılları ortaokul öğretim programlarında Yurt Bilgisi dersleri kapsamında hukuk konularının yer aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca 1949 ve 1962 yılları ortaokul öğretim programı Tarih derslerinde de hukuk kavramına yer verildiği görülmüştür. 1970- 1971 yılları öğretim programında hukukla ilgili konulara Sosyal Bilgiler dersinde, 1995-1997 yılları öğretim programında ise Vatandaşlık Bilgisi dersinde yer verildiği tespit edilmiştir.

Ortaokul Sosyal Bilgiler programı kapsamına giren derslerin hukukla ilgili üniteleri incelendiğinde 1930-1931, 1938, 1949, 1962 programlarındaki hukukla ilgili ünitelerin birbirine içerik bakımından çok benzediği tespit edilmiş, 1949 ve 1962 ortaokul programı derslerinin hukukla ilgili ünitelerinin ise aynı olduğu görülmüştür. 1970- 1971 ortaokul programındaki Sosyal Bilgiler dersinin hukukla ilgili üniteleri belirlenmiş ve ünite sayısının diğer yıllara göre daha az olduğu tespit edilmiştir. 1995- 1997 ortaokul programında ise Vatandaşlık ve İnsan Hakları dersinin üniteleri incelendiğinde hukukla ilgili konuların bu dersin ünitelerinde yer aldığı tespit edilmiş ve diğer programlarla ünitelerin içeriğinin çok benzer olduğu görülmüştür. Ortaokul programı derslerinde yer alan hukukla ilgili üniteler genel olarak değerlendirildiğinde de vatan, millet, demokrasi, cumhuriyet, hükümet ve görevleri, vatandaşlık hak ve ödevleri, kanunlar, devletin ve yerel yönetimlerin görevleri gibi konuların bu ünitelerde yer aldığı tespit edilmiştir.

Ortaokul Sosyal Bilgiler programı kapsamına giren hukukla ilgili dersler ve bu derslerin haftalık ders saatleri incelendiğinde ise, 1931- 1932, 1938, 1949 ortaokul Sosyal Bilgiler programı kapsamında hukukla ilgili Yurt Bilgisi dersinin 1., 2. ve 3. sınıflarda okutulduğu belirlenmiştir. 1931-1932 ve 1949 programlarında bu dersin her sınıfa birer saat olarak verildiği görülmüş ancak 1938 programında ise 2. ve 3. sınıflara birer saat olarak verildiği tespit edilmiştir. 1938 ortaokul programı Yurt Bilgisi dersinin 1931-1932 ve 1949 ortaokul programlarından farklı olarak 1. sınıflarda okutulmadığı belirlenmiştir. 1970- 1971 ortaokul programında Sosyal Bilgiler dersinin 1., 2. ve 3. sınıflarda okutulduğu görülmüş ve 1. ve 2. sınıflarda beşer saat, 3.sınıflarda dört saat olarak verildiği tespit edilmiştir. 1995-1997 ortaokul programı vatandaşlık ve insan hakları dersinin 8. sınıflarda haftada 3 saat olarak okutulduğu belirlenmiştir.

Ortaokul programları incelenerek hukukla ilgili amaçlar belirlenmiş, 1931-1932 ve 1938 ortaokul programı incelendiğinde gerek milli eğitimin gerek ortaokulun ve hukukla ilgili derslerin amaçlarına yer verilmediği görülmüştür. Bununla birlikte sadece 1931-1932 ortaokul programında Coğrafya dersinin amaçlarına yer verilmiş ancak bu amaçlarda da hukukla ilgili olan bir amaca

rastlanmamıştır. Bu programda Tarih ve Yurt Bilgisi derslerine ilişkin amaçların verilmediği görülmüştür. 1949 ortaokul programı hukukla ilgili amaçlar incelendiğinde programda Milli Eğitimin ve Yurttaşlık Bilgisi dersinin amaçlarına yer verildiği tespit edilmiştir. 1949 ortaokul programı milli eğitimin amaçları incelendiğinde 1948 ilkokul programında verilen milli eğitimin amaçları ile aynı olduğu görülmüştür. 1949 ortaokul programı Yurttaşlık Bilgisi dersinin amaçları incelendiğinde 1948 ilkokul programı Yurt Bilgisi dersinin amaçları ile bazı maddelerin aynı olduğu ve farklı olan maddelerinde içeriğinin fazla değişmediği tespit edilmiştir. 1962 ortaokul programı hukukla ilgili amaçlar incelendiğinde Milli Eğitimin ve Yurttaşlık Bilgisi dersinin amaçlarının verildiği görülmüştür. Ayrıca 1962 ortaokul programı milli eğitimin amaçlarının 1948 ilkokul ve 1949 ortaokul programının amaçları ile aynı olduğu tespit edilmiştir. 1962 ortaokul programı yurttaşlık bilgisi dersinin amaçlarına bakıldığında 1949 ortaokul programı ile aynı olduğu görülmüştür. 1970-1971 ortaokul programının hukukla ilgili amaçlarının ise milli eğitimin ve Sosyal Bilgiler Dersi kapsamında verildiği görülmüştür. 1970-1971 ortaokul programında yer alan amaçların diğer yıllardaki yapılan programlarda yer alan amaçlarından farklı olduğu görülmektedir. 1995- 1997 ortaokul vatandaşlık bilgileri dersi programı hukukla ilgili amaçlar incelendiğinde diğer programlardaki amaçlardan farklı olduğu görülmüş ancak bu amaçların içeriğinin çok fazla değişmediği tespit edilmiştir.

1998 ve 2005 yıllarında yayınlanmış olan ilköğretim programları öğretim süresi 8 yıl olarak belirlenmiştir. Bu sebepten dolayı hukukla ilgili konuların yer aldığı Sosyal Bilgiler dersi incelenirken 4., 5., 6., 7. sınıflara ve 1998 Vatandaşlık ve İnsan Hakları dersinin 7. ve 8. sınıflara göre dağılımlarına bakılmış ve hukukla ilgili konuların yer aldığı dersler tespit edilmiştir.

İlköğretim Sosyal Bilgiler öğretim programı ve program kapsamına giren derslerin hukuk konularıyla ilgili olanları, ünite ve amaçları incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır. 1998 ve 2005 Sosyal Bilgiler derslerinde ve Sosyal Bilgiler programı kapsamına giren 1998 Vatandaşlık ve İnsan Hakları dersinde hukuk konularının yer aldığı tespit edilmiştir.

İlköğretim Sosyal Bilgiler öğretim programı içerisinde yer alan derslerin hukukla ilgili üniteleri incelenmiş, 1998 programında yer alan Sosyal Bilgiler dersinde 4., 5. ve 6. sınıflara ait ünitelerde hukukla ilgili konuların yer aldığı ancak 7. sınıf ünitelerinde yer almadığı bulgusuna rastlanmıştır. 1998 Sosyal Bilgiler dersinde yer alan hukukla ilgili ünitelerin sayısı olarak az olmasına rağmen içeriğinin şimdiye kadar belirlenmiş olan ünitelerden çok da farklı olmadığı görülmüştür. 1998 Vatandaşlık ve İnsan Hakları dersi programı 7. ve 8. sınıflara ait hukukla ilgili üniteler incelendiğinde hukukla ilgili konuların bulunduğu tespit edilmiştir. Bu programda diğer programlardan farklı olarak insan hakları konularının daha fazla yer aldığı görülmüştür. 2005 ilköğretim Sosyal Bilgiler öğretim programı 4., 5., 6. ve 7. sınıflara ait üniteleri incelendiğinde hukukla ilgili konuların yer aldığı görülmüştür. 1998 ve 2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler öğretim programı ve 1998 Vatandaşlık ve İnsan Hakları dersinde yer alan hukukla ilgili üniteler genel olarak değerlendirildiğinde aile, okul ve toplum hayatı, vatan, millet, cumhuriyet, demokrasi, vatandaşlık hak ve ödevleri, insan hakları, hükümet ve görevleri, temel hak ve özgürlükler gibi konuların yer

aldığı tespit edilmiştir. 2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler programında 1998 programından farklı olarak yerel yönetimlerle ilgili konuların yer aldığı görülmüştür. İlköğretim Sosyal Bilgiler öğretim programı kapsamına giren hukukla ilgili dersler ve derslerin haftalık ders saatleri belirlenmiştir. 1998 ve 2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler dersinin 4., 5., 6. ve 7. sınıflarda okutulduğu görülmüştür. 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler programında derslerin bütün sınıflarda üçer saat olarak verildiği ancak 2005 programında 4., 5. ve 6. sınıflarda üçer saat, 7. sınıflarda dört saat verildiği tespit edilmiştir. 1998 Vatandaşlık ve İnsan Hakları dersinin 7. ve 8. sınıflarda birer saat olarak verildiği görülmüştür.

İlköğretim programları incelenerek hukukla ilgili amaçlar belirlenmiştir. 1998 ilköğretim programı içerisinde hukukla ilgili Sosyal Bilgiler ve Vatandaşlık dersinin amaçlarının yer aldığı tespit edilmiştir. 1998 Vatandaşlık ve İnsan Hakları dersi programında her sınıfa ayrı ayrı amaçların verildiği görülmüş ve bu amaçların genellikle insan hakları, temel hak ve özgürlükler üzerine olduğu tespit edilmiştir. 2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler programında verilen milli eğitimin genel amaçları ve Sosyal Bilgiler dersinin amaçları incelendiğinde hukukla ilgili amaçların bulunduğu görülmüştür. 1998 ve 2005 ilköğretim programlarında yer alan amaçlar incelendiğinde yapısal olarak değişiklik olsa da içerik olarak benzer olduğu görülmüştür.

Sonuç olarak, 1924 den 2005'e kadar yapılan ilkokul, ortaokul, ilköğretim Sosyal Bilgiler programı ve Sosyal Bilgiler dersinin kapsamına giren tarih, coğrafya, yurt bilgisi derslerinin programları incelendiğinde Hukukla ilgili konuların ve kavramların yer aldığı görülmüştür. Programlar içerisinde hukukla ilgili ünitelerin yer aldığı ve programda yer alan amaçlarda, hukuk konularının ve kavramlarının varlığı tespit edilmiştir. Sosyal Bilgiler dersinin en önemli amaçlarından bir tanesinin de hak ve sorumluluklarının bilincinde aktif vatandaş yetiştirmek olduğundan hukukla ilgili konuların ve kavramların yıllar içerisinde Sosyal Bilgiler programları içerisinde yer aldığı görülmüştür. 1924 den 2005'e kadar yapılan programların yıllar içerisinde ünitelerinin ve amaçlarının dağılımı değişse de aslında içeriğinin birbirine yakın olduğu görülmüştür. Programların uygulandığı dönemin siyasi ve sosyal durumu eğitim sistemine yansıtıldığından programların yıllara göre değiştirildiği, programlara ekleme ve çıkarmalar yapıldığı ancak içeriğin fazla değişmediği belirlenmiştir.

Araştırmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda şu öneriler geliştirilmiştir:

- Cumhuriyetten günümüze Sosyal Bilgiler programlarında yer alan sosyal bilimlerin diğer disiplinleri incelenebilir.
- Bu çalışmada hukukla ilgili amaçlar belirlenmiştir. Bundan sonra yapılan çalışmalarda belirlenen bu amaçları, öğrencilerin kazanma durumu tespit edilebilir.
- Yapılacak olan araştırmalarda ders kitaplarındaki etkinliklerin, programda belirtilmiş olan amaçları yansıtma durumu incelenebilir.

KAYNAKLAR

- Bilgili, A. S. (2008). Sosyal Bilgilerin Temelleri. Ankara: Pegem Yayınevi.
- Dönmez, C. (2003). Sosyal bilimler ve Sosyal Bilgiler (Ed.C.Şahin) Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık: Ankara.
- Ertürk, M., Gökdemir, A. ve Daşdemir, İ. (2012). 1924 ve 2005 Sosyal Bilgiler Programları Çerçevesinde Vatandaşlık Konularının Karşılaştırılması. IV. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi. İstanbul: Eğitim Araştırmaları Birliği Derneği.
- Kara, H. ve Tangülü, Z. (2017). Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Hukuk ve Politik Okuryazarlığı Üzerine Bir Durum İncelemesi. Araştırma ve Deneyim Dergisi, 2 (1), 1-28.
- Kazak, N. (2001). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Maarif Vekâleti (MV). (1924). İlk Mekteplerin Müfredat Programı. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Maarif Vekâleti (MV). (1926). İlk Mekteplerin Müfredat Programı. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- MEB, (2005). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Klavuzu, Ankara: Milli Eğitim Yayınları.
- MEB, M. E. (1998). İlköğretim Programı. Ankara: M. E. B. Yayınları.
- MEB., T. T. (2005). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 4.5. Sınıflar Öğretim Programı ve Klavuzu, Ankara: M.E.B. Yayınları.
- MEB., T. T. (2005). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 6.7. Sınıflar Öğretim Programı ve Klavuzu, Ankara: M.E.B. Yayınları.
- Oğuz, S. (2013). Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Eğitimi Çerçevesinde Hukuk Okuryazarlık Düzeylerinin Belirlenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Öztürk, C. (2012). Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinlerarası Bir Bakış. C. Öztürk, (Ed.), Sosyal bilgiler öğretimi (3. Baskı), içinde (1-31). Ankara: Pegem Akademi.
- Safran, M. (2008), Sosyal Bilgiler Öğretimine Bakış. B. Tay, A. Öcal, (Ed) Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi içinde (1-18) Ankara: Pegem Akademi.
- T.C. Kültür Bakanlığı, (1936). İlkokul Programı, İstanbul: Devlet Matbaaları.
- T.C. Kültür Bakanlığı, (1938). Ortaokul Programı, İstanbul: Devlet Matbaaları.
- T.C. Maarif Vekâleti, (1930). İlk mektep Müfredat Programı, İstanbul: Devlet Matbaaları.
- T.C. Maarif vekâleti, (1931). Orta mektep Müfredat Programı, İstanbul: Devlet Matbaaları.
- T.C. MEB. (1948). İlkokul Programı, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- T.C. MEB. (1949). Ortaokul Programı, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- T.C. MEB. (1961). İlkokul Programı, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- T.C. MEB. (1962). Ortaokul Programı, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

- T.C. MEB. (1968). İlkokul Programı, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- T.C. MEB. (1970). Ortaokul Programı, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- T.C. MEB. (1977). İlköğretim Okulu Programı, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- T.C. MEB. (1988). Ortaokul Programı, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- T.C. MEB. (1995). Ortaokul Programı, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Tangülü, Z. (2018). Hayat Bilgisi Programında Atatürkçülük Konularının Öğretimi, Hayat Bilgisi Öğretimi (Ed. S. Sidekli), Kuramdan Uygulamaya Sınıf Öğretmenliği Seti, Eğiten Kitap: Ankara, s. 309-324.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2011). Sosyal bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.